

MEHO MANJGO
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

FOTOGRAFIJE U STAROM FONDU FOTOTEKE GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE U SARAJEVU

Sažetak

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu se, osim bogate rukopisne, arhivske i muzejske građe, čuva i vrijedna zbirka fotografija u fondu Fototeke, koji je podijeljen na stari i novi fond. U fokusu ovog rada su fotografije iz starog fonda Fototeke, nastale u vrijeme dolaska austrougarske vlasti, kada se na ovim prostorima otvaraju prve profesionalne fotografске radnje. Cilj rada je pokušati utvrditi da li su fotografije iz starog fonda Fototeke potpisane od strane Antona Schadlera, Waltera Tauscha, Ignatza Lederera, Ivica Lisca, Nusreta Halačevića i drugih stranih i domaćih fotografa koji su dali značajan doprinos razvoju fotografije u Bosni i Hercegovini ili su nastale kasnije u skromnim fotografskim radnjama. Osim toga, u radu se na osnovu sačuvanih popisa bibliotečke građe i druge arhivske građe pohranjene u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu tematizira pitanje formiranja fonda Fototeke i načina utvrđivanja obrade, klasifikacije i sistematizacije fotografija.

Ključne riječi: Fototeka, novi fond, stari fond, strani fotografi, domaći fotografi

Uvod

Prva fotografija u Bosni i Hercegovini je, prema dosadašnjim istraživanjima, nastala u Sarajevu prilikom vjenčanja sarajevskog trgovca Gavre Jelića i Daše Tanasić 1855. godine. Autor fotografije je Georgije Kensević, putujući fotograf, koji je u Sarajevo došao iz Novog Sada, a u više evropskih gradova držao je privremene fotografске radnje. U Sarajevu je nakon 1855. godine boravio u više navrata sve do 1872. godine, kada je otišao u Zadar gdje se na fotografijama potpisivao kao „fotograf i živopisar iz Pešte“.¹

Prema istraživanju Hane Younis prva fotografска radnja u Sarajevu otvorena je 1862. godine, a na osnovu oglasa objavljenog u listu *Bosna* sa sigurnošću tvrdi da je 1866. godine u Sarajevu postojala fotografска radnja. Naime, te godine je u navedenom listu nepotpisani autor obavijestio zainteresirane mušterije da će se u njegovoj fotografskoj radnji „od 6 do 11 sahata

1 Nikola Marušić, *Istorijska fotografija u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Tuzla: Foto-savez Bosne i Hercegovine, 2002, str. 33-35.

po turski... svaki dan vaditi slike u velikom i malom razmjeru, grupe s više lica i vizitne slike.² Hana Younis smatra da je ovu fotografsku radnju držao Italijan Bottini Pesante, jer se iste godine spominje u *Bosanskom vjestniku* kao fotograf koji je u augustu 1866. godine boravio na prijemu kod vezira i tom prilikom uradio jednu grupnu fotografiju koja, nažalost, nije sačuvana.³ Sačuvani dopisi i računi za plaćene fotografije ukazuju na to da je fotografija bila prisutna među sarajevskom trgovackom elitom tokom posljednjih dece-nija osmanske uprave u Bosni.⁴

Sa dolaskom Austro-Ugarske Monarhije 1878. godine u Bosni i Hercegovini se otvaraju prvi profesionalni fotografiski ateljei putem kojih je nova vlast, između ostalog, nastojala promovirati svoje političke, strateške i ekonomski ciljeve te uvjeriti svjetsku javnost i domaće stanovništvo u svoju kulturno-civilizacijsku misiju na ovim prostorima. Prve fotografiske radnje otvarali su fotografi koji su zajedno sa austrougarskom vojskom dolazili u Bosnu i Hercegovinu, a nakon njih, naročito krajem 19. stoljeća, u potrazi za poslom masovno dolaze strani fotografi iz svih dijelova Monarhije. U njihovim fotografskim radnjama učili su i radili brojni šegrti iz domaćeg stanovništva, koji su nakon stjecanja određenog znanja i iskustva otvarali samostalne fotografiske radnje. Pojedini strani fotografi su radili i sarađivali sa kulturnim institucijama Bosne i Hercegovine, kojima su po okončanju radnog vijeka ostavljali svoju bogatu fotografsku zaostavštinu.

Vrijedna zbirka fotografija, dopisnica i razglednica nalazi se u fondu Fototeke Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu. Fond je podijeljen na stari i novi fond i broji ukupno 18.976 inventarisanih jedinica. U starom fondu čuvaju se fotografije, dopisnice i razglednice nastale u vrijeme otvaranja prvih fotografskih radnji u Bosni i Hercegovini, te zbog toga ovaj rad tematizira fotografije iz ovog fonda. U radu ćemo pokušati utvrditi ko su autori fotografija, kada je izvršen prvi popis fotografija, ko je bio angažiran na obradi fotografija, kada je došlo do zvaničnog formiranja fonda Fototeke u Biblioteci, te ponuditi odgovor i na druga pitanja u vezi sa nastankom i razvojem ovoga fonda.

Nastanak i razvoj Fototeke u Gazi Husrev-begovoj biblioteci

Prvi popis fotografija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, prema do sada dostupnim dokumentima, sačinjen je u periodu od 6. aprila do 30. juna 1950.

---

2 Hana Younis, *Svakodnevni život u Sarajevu 1850-1878*, Sarajevo: Centar za osmanističke studije, 2019, str. 21-22.

3 Isto, str. 22.

4 Hana Younis, *Od dućana do pozorišta – sarajevska trgovacka elita 1851-1878*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2017, str. 245.

godine od strane komisije koja je s ciljem pregleda i popisa građe u Biblioteci formirana na zahtjev Vakufske direkcije u Sarajevu. Komisiju su činili: Derviš Tafro, tadašnji direktor Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Bosne i Hercegovine, dr. Šaćir Sikirić, rektor Visoke islamske šerijatsko-teološke škole u Sarajevu u penziji, Muhamed Pašić, tadašnji honorarni upravnik Biblioteke, i Fejzulah Hadžibajrić, tadašnji uposlenik Biblioteke. Komisija je radila „ukupno 205 sati“, a po okončanju posla dostavila je Vakufskoj direkciji izvještaj u kojem je u vezi sa fotografijama zabilježeno da se u Biblioteci čuvaju 1174 fotografije koje su, zajedno sa geografskim kartama i raznim lecima, nepopisane i neobezbijedene „od otuđivanja i kvara“, kao i većina druge građe u Biblioteci.⁵

Osim izvještaja u kojem je donijet općenit pregled brojčanog stanja bibliotečke građe, Komisija je sačinila popis rukopisa, dokumenata, periodičnih i monografskih publikacija, kao i popis fotografija koje je tom prilikom zatekla u Biblioteci⁶. Ovim popisom izvršena je vjerovatno prva identifikacija, kao i sistematizacija i klasifikacija fotografija, odnosno grupisanje fotografija po temama, jer u spomenutom izvještaju Komisija navodi da su prije početka njezinog rada u Biblioteci bili popisani „rukopisi na orijentalnim jezicima, štampana djela na orijentalnim jezicima, štampana djela na evropskim jezicima, kodeksi za istorijsku građu, dokumenti, novine i časopisi, a sve ostalo je Komisija nanovo upisala“, uključujući i fotografije.⁷

Naredni sačuvani izvještaj o fotografijama u Gazi Husrev-begovoj biblioteci sačinjen je ponovo na zahtjev Vakufske direkcije u Sarajevu, a sačinili su ga Muhamed Pašić i Muhamed Mujagić. Izvještaj je potpisao i na adresu Vakufske direkcije u Sarajevu poslao Muhamed Pašić 26. januara 1957. godine, a u njemu se, između ostalog, navodi: „U smislu Vašeg dopisa br. 2299/56 od 18. juna 1956 izvještavate se da smo ja i gosp. H. Muhamed ef. Mujagić pregledali sve fotografije, koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci i identificovali ih koliko smo mogli. Manjih i većih fotografija zajedno sa manjim albumima ima svega 1.216. Međutim, 12 manjih albuma skupa ima 384 slike. Od ovoga broja ima duplikata, triplikata i multiplikata 233... fotografije.“⁸

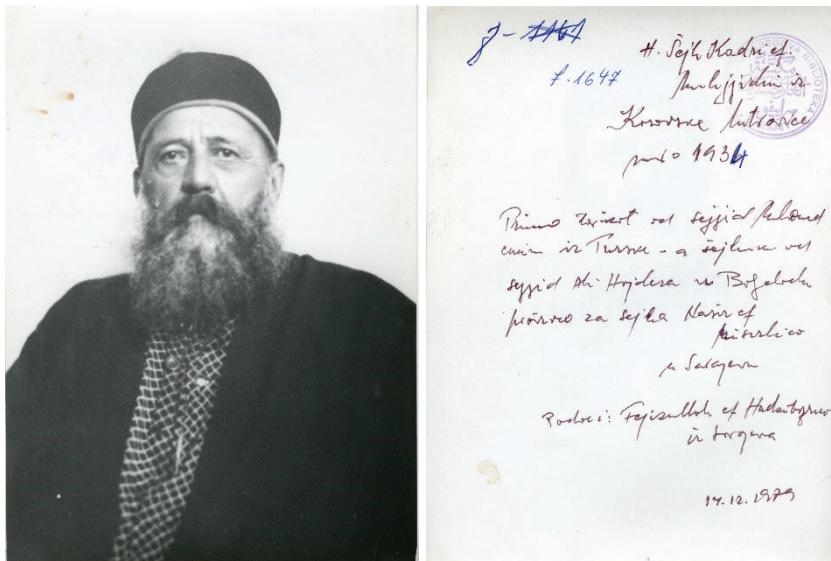
5 Zapisnik Komisije za popis i pregled Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, 30. juni 1950. godine, Inventarna knjiga karata, fotografija i knjiga Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, Arhiva Gazi Husrev-begove biblioteke (dalje Arhiva GHB), A/6Inv.

6 Popis fotografija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Arhiva GHB, A/6Inv.

7 Zapisnik Komisije..., Arhiva GHB, A/6Inv.

8 Izvještaj o broju fotografija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, datiran 26. januara 1957. godine, Arhiva GHB, 8-57.

Godine 1976. u Gazi Husrev-begovoj biblioteci honorarno je angažiran Fejzulah-ef. Hadžibajrić sa zadatkom da radi na evidentiranju orijentalnih rukopisa. Pored tog posla, Hadžibajrić je, najčešće uz pomoć Mahmuda Trajlića i Azre Kadić⁹, radio i na obradi fotografija. U prilog tome, između ostalog, svjedoči i rukopis Fejzulaha Hadžibajrića na poleđini mnogih fotografija koje se danas čuvaju u Biblioteci.¹⁰

Rukopis Fejzullah-ef. Hadžibajrića na poleđini fotografije iz starog fonda
Fototeke, SF-1647

Azra Kadić i Fejzulah Hadžibajrić su izradili prvu inventarnu knjigu fotografija Gazi Husrev-begove biblioteke,¹¹ te 1984. godine i Indeks mjesta i znamenitijih osoba i historijskih ličnosti čije su se fotografije u vrijeme nastanka Indeksa čuvale u Biblioteci.¹² U inventarnoj knjizi¹³ Kadić i Ha-

9 Sabiha (Azra) Kantardžić (rođ. Kadić) radila je kao bibliotekar Evropskog fonda Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu od 1975. do 2015. godine, kada je penzionisana. Vidi: Fatima Tinjak i Hamida Karčić, „Uposlenici“, u: *Gazi Husrev-begova biblioteka: 480 godina postojanja*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 2017, str. 206.

10 Ahmed Mehmedović, „Muzejska zbirka, fototeka i zbirka poštanskih maraka“, u: *Gazi Husrev-begova biblioteka: 480 godina postojanja*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 2017, str. 119.

11 Azra Gadžo-Kasumović, *Katalog regesti rasutih dokumenata i arhivalija na bosanskom u Gazi Husrev-begovoj biblioteci* (u rukopisu), str. 299.

12 Indeks mjesta i znamenitijih osoba Fototeke Gazi Husrev-begove biblioteke, Arhiva GHB, A-11/B.

13 Prva inventarna knjiga fotografija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Arhiva GHB A-9/Inv.

džibajrić zabilježili su signaturu, autora, sadržaj, vrstu i porijeklo 1718 fotografija, dok su u navedenom Indeksu, abecednim redom po prezimenima, zabilježena imena istaknutih ličnosti iz naše prošlosti, te nazivi značajnijih mesta, događaja, objekata i institucija u Bosni i Hercegovini, Evropi i svijetu.

Prilikom sastavljanja prve inventarne knjige fotografija u Biblioteci, Hadžibajrić i Kadić su koristili podatke iz popisa fotografija iz 1950. godine. Odredili su signaturu i regestru te podijelili fotografije po tematskim cjelinama onako kako je to zabilježeno u navedenom popisu. Nakon spomenutog dvojca inventarnu knjigu fotografija vodio je Ismet Bušatlić, koji je od 1988. do 1992. godine bio kustos Muzejske zbirke u Gazi Husrev-begovoj biblioteci.¹⁴ Bušatlić je nakon završetka prve inventarne knjige, u kojoj je obradio fotografije od 1719 do 1800, u decembru 1988. godine otvorio novu, drugu po redu inventarnu knjigu fotografija, te je inventarisao fotografije od broja 1801 do 1890, odredivši pri tome signaturu, regestru i ponegdje autora, porijeklo i mjesto nastanka fotografije.¹⁵

U augustu 2001. godine Ahmed Mehmedović je uputio prijedlog da se u okviru Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini formira fototeka „za čije je utemeljenje imenovani predložio obrazloženi projekat“. Međutim, uslijed „teške finansijske situacije“ Rijaset IZ nije bio u mogućnosti prihvati ponuđeni projekat, ali je na sjednici održanoj u Sarajevu 15. i 16. oktobra 2001. godine usvojio zaključak da se u okviru Gazi Husrev-begove biblioteke formira fototeka koju će u svojstvu referenta voditi Ahmed Mehmedović.¹⁶ Prema Ugovoru o radu, datiranom 10. februara 2004. godine, Ahmed Mehmedović je započeo sa radom na poslovima fototeke 1. augusta 2001. godine¹⁷, a njegov opis posla je, prema prijedlogu kojeg je u aprilu 2002. godine uputio Rijasetu IZ direktor Biblioteke Mustafa Jahić, podrazumijevao sljedeće:

- razvrstavanje, sortiranje i čuvanje sakupljenog materijala prema vrsti snimljene građe;
- snimanje i sakupljanje novih i starih fotografija, razglednica, crteža, grafika i reprodukcija koje su od interesa za Islamsku zajednicu;
- snimanje, sortiranje, pohranjivanje i čuvanje negativa, dia-pozitiva, colora i crnobijelih filmova;

---

14 Fatima Tinjak i Hamida Karčić, „Upozlenici“..., str. 217.

15 Druga inventarna knjiga fotografija u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Arhiva GHB, A-10/Inv.

16 Zaključak Rijaseta Islamske zajednice u vezi sa prijedlogom Ahmeda Mehmedovića da se u okviru Rijaseta formira fototeka, br. zaključka 03-HN-4169/01 od 30. oktobra 2001. godine, Arhiva GHB, 61-01-557.

17 Ugovor o radu zaključen između Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Ahmeda Mehmedovića 10. februara 2004. godine, Arhiva GHB, 207-04.

- pomaganje korisnicima Biblioteke oko pronalaženja potrebnog nave-denog materijala.¹⁸

Rijaset IZ prihvatio je ovaj prijedlog opisa radnog mesta referenta za fototeku te donio rješenje kojim se potvrđuje zaključak iz oktobra 2001. godine o formiranju fototeke u okviru Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.¹⁹ Na taj način je i formalno-pravno uspostavljen fond Fototeke u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, zaposlena osoba koja je imala zadatak da vrši obradu zatečenih fotografija u Biblioteci, te snima i pohranjuje u Biblioteci nove fotografije snimljene na terenu.

U januaru 2003. godine Ahmed Mehmedović je dostavio izvještaj o radu Fototeke za 2002. godinu, u kojem je obavijestio direktora Biblioteke da je fond Fototeke podijelio na stari i novi fond i da stari fond „čine fotografije koje su zatečene u Biblioteci“, kao i fotografije koje je on poklonio Biblioteci. U izvještaju Mehmedović nije naveo broj fotografija koje je zatekao u fondu Fototeke.²⁰

Stari fond Fototeke

Članovi Komisije, koji su od 6. aprila do 30. juna 1950. godine pregledali bibliotečku građu u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, sačinili su popis fotografija i pri tome grupisali fotografije po temama. Fotografije su prema ovom popisu podijeljene na četiri velike zbirke, a unutar ovih zbirki nalazi se više tematskih cjelina gdje su ponekad popisane fotografije koje ne pripadaju naslovljenoj tematskoj cjelini. Prilikom sastavljanja popisa nije pravljena razlika između fotografija, dopisnica i razglednica i sve jedinice su popisane kao fotografije, dok se na osnovu sačuvanog materijala vidi da su razglednice u vrijeme nastanka popisa činile značajan dio Fototeke.

Prema popisu iz 1950. godine fotografije su grupisane u četiri zbirke:

I Fotografije lica i skupina

- istaknute ličnosti Bosne i Hercegovine, pojedini osmanski sultani i činovnici;
- dženaza Mehmed-ef. Handžića;
- posjeta cara Franje Josipa I Bosni i Hercegovini 1910. godine.

---

18 Opis radnog mesta referenta za fototeku upućen Rijasetu Islamske zajednice 10. aprila 2002., Arhiva GHB, br. 14-02-574.

19 Rješenje Rijaseta Islamske zajednice o formiranju fototeke u okviru Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu od 15. aprila 2002., br. 03-HN-1468/02, Arhiva GHB, 17-02-566.

20 Izvještaj Ahmeda Mehmedovića o radu Fototeke za godinu 2002., datiran 7. januara 2003. godine, Arhiva GHB, 5/03.

II Nošnja u Bosni Hercegovini

- narodna nošnja sve tri etničke skupine u Bosni i Hercegovini;
- nošnja janjičara i osmanskih službenika.

III Fotografije gradova

Zbirka je podijeljena na 18 tematskih cjelina koje se mogu sažeti u četiri grupe: Sarajevo, drugi gradovi Bosne i Hercegovine, Istanbul, evropski gradovi.

IV Albumi, karte i veće fotografije

- Veliki album I (fotografije lica i skupina);
- Veliki album II (fotografije Sarajeva i drugih bosanskohercegovačkih gradova);
- Veliki album III (fotografije Sarajeva i drugih bosanskohercegovačkih gradova);
- Manji albumi (fotografije evropskih gradova i pojedinačne fotografije istaknutih ličnosti iz Bosne i Hercegovine).

Navedena podjela fotografija na četiri velike zbirke unutar kojih je sadržano više tematskih cjelina zadržana je sve do danas, tj. fotografije su u fizičkoj i digitalnoj formi arhivirane i grupisane prema sistematizaciji i klasifikaciji iz 1950. godine. Osim toga, prilikom obrade fotografija u odgovarajućem programu što podrazumijeva, između ostalog, izradu odgovarajućeg opisa, određivanja autora, porijekla i mesta fotografija, korišteni su podaci iz popisa iz 1950. godine. Na osnovu uvida u stari fond Fototeke primjetno je da određeni broj fotografija koje su popisane 1950. godine do danas nije sačuvan.

U skladu s navedenom podjelom Fototeke na stari i novi fond, Ahmed Mehmedović je predstavljene zbirke fotografija uvrstio u stari fond Fototeke. Potom je u periodu u kojem je bio angažiran na poslovima Fototeke (2001–2016), uz povremenu pomoć studenata koje je Biblioteka angažirala s ciljem stjecanja određenog iskustva i upoznavanja mlađih ljudi sa blagom koje čuva u svojim fondovima, nastavio sa inventarisanjem i obradom fotografija i razglednica kako u starom tako i u novom fondu Fototeke.

Osim ranije predstavljenih zbirki, drugi dio obrađenih fotografija i razglednica u starom fondu Fototeke na kojima je radio Ahmed Mehmedović, a od 2017. godine i autor ovih redaka, podijeljen je na četrdeset i četiri tematske cjeline. Na osnovu naziva tematskih cjelina i materijala koji je uključen unutar istih vidljivo je da je prilikom grupisanja fotografija po temama urađena klasifikacija i sistematizacija fotografija slična onoj iz 1950. godine. Sve tematske cjeline se mogu svrstati u dvije velike zbirke: fotografije gradova i fotografije lica i skupina.

Unutar prve zbirke, kao i u cijelokupnom starom fondu Fototeke, dominiraju fotografije i razglednice Sarajeva na kojima se može pratiti razvoj ovog grada od austrougarskog perioda do osamdesetih godina prošlog stoljeća. Na njima su zabilježene sarajevske mahale i naselja, vjerske, odgojno-obrazovne i kulturne ustanove i institucije ovog grada, česme, bunarevi i šadrvani, mostovi, sahat-kula, mezarja i turbeta, kao i određeni značajniji historijski događaji koji su se desili u ovom gradu, poput carskih posjeta, Sarajevskog atentata 1914. godine, izbora i imenovanja reisul-ulema itd.

Osim Sarajeva, u starom fondu Fototeke prisutne su fotografije i razglednice drugih gradova i mjesta u Bosni Hercegovini, kao što je album fotografija Travnika, Foče, Rogatice, Čajniča, Prusca, Donjeg Vakufa, Banje Luke, Visokog, te fotografije i razglednice Istanbula, Ljubljane, Hrvatskog primorja, Skoplja, Beča, Pariza, Praga, Prizrena, Bagdada, Damaska i drugih evropskih i svjetskih gradova s kraja 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća.

Fotografije i razglednice unutar druge zbirke mogu se podijeliti na portretne i dokumentarne. Sadržaj i jednih i drugih najčešće se odnosi na kulturni, vjerski i svakodnevni život stanovnika ovih prostora. Na portretnim fotografijama zabilježeni su kulturni radnici i osobe koje su obavljale odredene dužnosti unutar ustanova i institucija Islamske zajednice u Bosni Hercegovini, dok se većina fotografija sa dokumentarnim predznakom odnosi na obilježavanje određenih vjerskih obreda, manifestacija i događaja, poput dženaza, mevluda, hatma-dova, završnih ispita za polaznike mektebske pouke, otvaranja džamija, odlaska na hadž itd.

Osim toga, zastupljene su i fotografije sa skupova članova udruženja u ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kao što su sjednice Udrženja ilmije i Vrhovnog vakufskog sabora, kao i fotografije članova kulturno-prosvjetnih društava i ustanova Bosne i Hercegovine, poput *Gajreta* i *Hurijeta*, te fotografije nastavnika, profesora i svršenika odgojno-obrazovnih zavoda Bosne i Hercegovine.

Danas se u starom fondu Fototeke čuva ukupno 3885 inventarisanih jedinica u formi fotografija, dopisnica, razglednica i isječaka iz novina. Cijelokupna zbirka je digitalizirana i analitički obrađena u odgovarajućem programu i svaka jedinica je pretraživa putem ključnih riječi. Cijelokupan fond je smješten u odgovarajuće kutije, a gotovo 80% materijala je arhivirano u albumske stranice od polipropilena koje pružaju lakše pretraživanje i smanjuju rizik od mogućih oštećenja prilikom rukovanja te onemogućuju pristup prašini i štetnim hemikalijama.

Autori fotografija iz starog fonda Fototeke

Na osnovu sumarnog pregleda starog fonda Fototeke i uvida u sadržaj koji je najčešće otisnut na poledini fotografija u formi pečata, potpisa ili

bilješke, prilikom ovog istraživanja identificiran je rad deset stranih fotografa koji su zajedno sa austrougarskom vojskom i vlastima dolazili u Bosnu i Hercegovinu i otvarali fotografске radnje. Osim njih, u starom fondu Fototeke prisutne su i fotografije domaćih fotografa koji su nakon završenog fotografskog zanata otvarali fotografске radnje, dajući pri tome značajan doprinos razvoju fotografije na području Bosne i Hercegovine.

Strani fotografi

Već krajem 1878. godine istaknuti bečki fotograf Anton Schadler (um. 1912) u Sarajevu je otvorio svoj fotografski atelje koji je prvo bio otvoren na Obali, a od 1890. godine u ulici Ćumurija br. 12. Schadler je bio vrstan majstor studijske fotografije, ali je s istim uspjehom radio i reportažnu fotografiju. Nerijetko je od strane Zemaljske vlade bio angažiran da fotografijama bilježi i prati određene infrastrukturne projekte koje je Vlada provodila na području Bosne i Hercegovine. Schadler je sarađivao i sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini, koja je ovog istaknutog fotografa angažirala radi fotografisanja određenih objekata. Nakon dovršetka izgradnje Mustajbegovog i Gazi Husrev-begovog dvora, Zemaljskom vakufskom ravnateljstvu za Bosnu i Hercegovinu je 1897. godine preporučeno da „se te zgrade daju fotografisati“ i da se za taj posao angažuje Schadler „pošto on bolje slike pravi nego drugi fotografi u Sarajevu i pošto on posao brzo svrši“.²¹ Nakon ponude koju je dostavio Zemaljskom vakufskom ravnateljstvu, Schadler je fotografisao spomenuta dva objekta za 64 forinte.²²

U starom fondu Fototeke sačuvano je šest Schadlerovih fotografija²³ – četiri pojedinačne i jedna grupna portretna fotografija, te jedna reportažna fotografija. Na portretnim pojedinačnim fotografijama fotografisani su Mehmed Hulusi-paša (SF-4), Hilmi-ef. Hatibović (SF-19), Behaudin-ef. Sikirić (SF-2402) i jedan neidentifikovan imam u ahmediji i džubetu (SF-17), dok se na grupnom portretu (SF-882) nalazi trideset i osam neidentifikovanih osoba s fesom na glavi, među kojima prepoznajemo samo Safvet-bega Bašagića i Edhema Mulabdića. Osim spomenutih fotografija koje su nastale u studiju, iz zaostavštine Antona Shadlera sačuvana je i jedna fotografija Sarajeva (SF-2632) na čijoj poleđini stoji bilješka da je riječ o fotografiji

-
- 21 Zahtjev za fotografisanje Mustaj-begovog i Gazi Husrev-begovog dvora, 20. oktobar 1897., Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (AIZBIH), fond: Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo za Bosnu i Hercegovinu, signatura dokumenta ZVR-68-4138/1897.
- 22 Ponuda Antona Šadlera za fotografisanje Mustaj-begovog i Gazi Husrev-begovog dvora, 8. novembar 1897., AIZBIH, signatura dokumenta ZVR-68-4391/1897.
- 23 Fotografije su pohranjene pod sljedećim signaturama: SF-4, SF-17, SF-19, SF-882, SF-2402, SF-2632.

„sarajevskog polja niže Alipašina mosta“. Na osnovu sačuvanog materijala se vidi da je Schadler veliku pažnju posvećivao opremanju fotografija na kojima je, pored svog imena i adrese fotografске radnje u kojoj je radio, na bogato ukrašenim vinjetama donosio i informacije o odlikovanjima koja je dobio od strane austrougarske vlasti.

Zajedno sa Antonom Schadlerom u Sarajevo je stigao i A. Rickert koji je 1879. godine otvorio fotografski atelje. Prema pisanju Nikole Marušića, Rickert je radio „portrete uglavnom siromašnjeg staleža“,²⁴ dok se na osnovu jedine njegove sačuvane fotografije u starom fondu Fototeke²⁵ vidi da je Rickert pored portreta radio i reportažne fotografije. Na sačuvanoj fotografiji Rickert je zabilježio dio Sarajeva nakon velikog požara koji se desio 8. augusta 1879. godine. Na fotografiji se, između ostalog, vide Srpska pravoslavna crkva, oštećena munara Ferhadije džamije i Ajas-pašine džamije, na čijem mjestu se danas nalazi hotel „Central“, te uništeni krovovi stambenih jedinica.

Među fotografima koji su u prvom valu stigli u Sarajevo bio je i Francois Bottini. Njegova fotografска radnja, što je vidljivo i na jedinoj sačuvanoj fotografiji u starom fondu Fototeke, bila je oskudno opremljena „sa jednim čilimom kao prostirkom, tamnom pozadinom sa zavjesom i stolicom“.²⁶ Na pozadini fotografija Bottini je donosio skromne podatke, bilježio je svoje ime i prezime i mjesto djelovanja, a na poledini sačuvane portretne fotografije u Fototeci potpisao se kao Francesco Bottini.²⁷

Veliki broj fotografa iz svih dijelova Austro-Ugarske Monarhije pristigao je u Bosnu i Hercegovinu oko 1895. godine. Među pristiglim fotografima bio je Ignatz Lederer koji je u Sarajevu, u ulici Franca Jozefa br. 68, otvorio fotografski atelje. Iz sačuvanog fotografskog materijala u starom fondu Fototeke vidi se da se Ignatz Lederer, pored fotografije, bavio i izradom dopisnica te da su u njegovom fotografском radu prisutne portretne i dokumentarne fotografije, bogato opremljene i kaširane na kartonu. Portretne fotografije su nastale u studiju bez pozadinskih elemenata i detalja, a na prednjoj strani sve četiri sačuvane portretne fotografije navedeno je ime i prezime autora i mjesto nastanka fotografije, dok je na zadnjoj strani navedena i ulica („Franz Jozef-strasse“) u kojoj je Lederer držao atelje. Na portretnim fotografijama Lederer je fotografisao Fadil-pašu Šerifovića (SF-3), sarajevskog gradonačelnika Ragiba Čurčića (SF-16), Behaudin-ef. Sikirića (SF-2401) i šerijatskog sudiju Smail-ef. Dadića (SF-23), dok je na dvije dokumentarne fotografije zabilježio

---

24 Rickert nije bio registrovan među ostalim sarajevskim fotografskim ateljeima, prestao je raditi oko 1900. godine. Vidi: Nikola Marušić, *Istorijski fotografije u Bosni i Hercegovini...* str. 59.

25 Stari fond Fototeke, SF-893.

26 Nikola Marušić, *Istorijski fotografije u Bosni i Hercegovini...* str. 61-62.

27 Stari fond Fototeke, SF-40.

šadrvan (SF-2635), sofe i dio ulaznog portala Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu (SF-2640), a na poleđini treće fotografije zabilježeno je da je riječ o Bogojavljanju Srba u Sarajevu (SF-1462).

Osim Ignatza Lederera, krajem 19. stoljeća u Sarajevo je došao i Emanuel Buchwald²⁸ koji je, prema podacima sa zadnje strane fotografije iz starog fonda Fototeke, držao fotografski atelje u Čemaluša ulici br. 161. Od Buchwalda je u starom fondu Fototeke sačuvana portretna fotografija kaširana na kartonu, sa istaknutim pozadinskim elementima, na kojoj je predstavljena muška osoba u bogatoj narodnoj bosanskoj nošnji.²⁹ Godine 1898. u Sarajevu je fotografsku radnju registrovao Stefan von Ossko, od koga su u starom fondu Fototeke sačuvane dvije portretne fotografije³⁰ na kojima je snimljen Ali Riza-ef. Prohić (SF-18) i nepoznata osoba sa fesom na glavi (SF-2713). Fotografije su kaširane na karton i nastale su u studiju, bez istaknutih pozadinskih elemenata.

U prvoj deceniji 20. stoljeća u Bosnu i Hercegovinu i dalje pristižu fotografii iz Austro-Ugarske Monarhije. Međutim, to više nisu bili fotografi koje je država angažirala s ciljem propagiranja svojih ciljeva, već obrtnici koji su, posebno nakon aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine, tražili posla u novoj zemlji Carevine. Po kvalitetu fotografija i opreme koju su koristili bili su to, prema pisanju Nikole Marušića, „osrednji obrtnici“, daleko iza svojih prethodnika. Među fotografima koji su došli u ovom periodu izdvaja se Walter Tausch, za kojeg se može pretpostaviti da je došao u Sarajevo na zahtjev Zemaljske vlade jer je bilježio sve važnije državne događaje.³¹ Svojim fotoaparatom zabilježio je Sarajevski atentat, hapšenje i dovođenje atentatora pred sud, kao i svečano imenovanje reisul-uleme Džemaludin-ef. Čauševića na funkciju reisul-uleme 1914. godine. Jedna sačuvana fotografija prilikom dolaska Franza Ferdinanda u Sarajevo i tri fotografije sa svečanosti imenovanja reisul-uleme Čauševića u starom fondu Fototeke potpisane su od strane

---

28 U *Sarajevskom listu* iz 1915. godine zabilježeno je da se „u ovoj sudnom trgovackom registru za inosne tvrtke briše tvrtka „Emanuel Buchwald“ sa nastankom u Sarajevu, fotografički atelier, jer je istoimeni vlasnik posao napustio.“ Međutim, prema pisanju Habibe Efendire-Čehić i Dženane Arnautović, atelje Emanuela Buchwalda je već sljedeće godine ponovo otvoren i u njegovom fotografском radu bili su zastupljeni „svi žanrovi: portreti, urbani motivi, arhitektura i dokumentarni snimci“. Vidi: „Oglas“, *Sarajevski list*, br. 103, XXXVIII/1905, str. 5; Habiba Efendira-Čehić, Dženana Arnautović, „Pregled fotografa i fotografiskih ateljea na teritoriji Bosne i Hercegovine kroz fotografsku građu zaostavštine Marice Vojnović u Zavičajnom muzeju u Visokom“, *Historijska traganja*, 19/2020, str. 220-221.

29 Stari fond Fototeke, SF-2526.

30 Stari fond Fototeke, SF-18, SF-2713

31 Nikola Marušić, *Istorijska fotografije u Bosni i Hercegovini...*, str. 97-98.

Waltera Tauscha³², dok se i za druge fotografije sa imenovanja reisul-uleme Čauševića može prepostaviti da ih je uradio Tausch, jer su po svojoj opremi identične fotografijama koje je potpisao ovaj fotograf.³³

Osim fotografa koji su djelovali u Sarajevu, u starom fondu Fototeke je zabilježen rad fotografa koji su držali fotografski atelje i u drugim gradovima Bosne i Hercegovine, poput Brčkog i Mostara. U Brčkom je fotografski atelje otvorio Samuel Zentner koji se, prema podacima iz *Sarajevskog lista*, bavio i trgovinom.³⁴ Iz zaostavštine ovog fotografa sačuvana je portretna fotografija³⁵ kaširana na karton, na kojoj je istaknut lik hfz. Ajni-ef. Bušatlića na sivoj pozadini bez detalja.

Iz Mostara su sačuvane fotografije dvojice fotografa, Antona Zimola i Stjepana Tomlinovića. Iz zaostavštine Antona Zimola³⁶, za kojeg su Mostarci

---

32 Stari fond Fototeke, SF-54, SF-1900, SF-2399, SF-2527, SF-2538.

33 U popisu sarajevskih svjetlopisača (fotografa), objavljenom u *Bosanskom glasniku* 1908. godine, zabilježeno je da Tausch ima registrovan studij za fotografiju. Poput svojih predhodnika Schadlera, Rickerta i drugih, Tausch je vodio računa o kvalitetu snimanja, izrade i opremanja fotografije. Kao jedan od malobrojnih stranih fotografa, Tausch je odlučio da i nakon Prvog svjetskog rata ostane i radi u Sarajevu. Godine 1919. uradio je „izvanrednu reportažu sa Baščarsiji“ koja je i „pored mnogobrojnih nastojanja da se napravi serija fotografija o čaršiji... najuspješnja serija fotografija... svih vremena.“ Svoje usluge u vezi sa fotografisanjem reklamirao je 1942. i 1943. godine u *Narodnoj Uzdanici*, iz čega se vidi da je Tausch dugo vremena radio i živio u Sarajevu. Posebno je uživao u fotografisanju Sarajeva i njegovih znamenitosti, lokalnog stanovništva i njihovog tradicionalnog načina odijevanja, zbog čega je bio jedan od omiljenih fotografa među Sarajlijama. Vidi: *Bosanski glasnik*, Sarajevo, 1908, str. 350; Habiba Efendira-Čehić, Dženana Arnautović, „Pregled fotografa...“, str. 220-221.

34 Na stranicama navedenog lista zabilježeno je da je 25. maja 1905. godine „kod okružnog suda u D. Tuzli upisana... u trgovački registar za inokosne tvrtke trgovačka tvrtka „Samuel Zentner“, sa nastanom u Brčkom, koju vlasnik istog imena vlastoručno potpisuje. Vidi: *Sarajevski list*, br. 81, XXVIII/1905, str. 94.

35 Stari fond Fototeke, SF-22.

36 Anton Zimolo, rođen u Metkoviću 3. novembra 1866. godine, potječe iz porodice koja se bavila fotografijom. Njegov otac Josip Zimolo, po zanimanju fotograf, došao je pred kraj osmanske uprave u Mostar i na Velikoj Tepi otvorio svoju fotografsku radnju. U Mostaru je Josip Zimolo radio sve do sredine 1898. godine kada je zbog bolesti bio primoran odseliti se kod brata u Trst, a njegovu fotografsku radnju naslijedio je i preuzeo njegov sin Anton Zimolo. Na njegovim fotografijama zabilježen je Mostar i njegova bliža okolina, vjerske i javne građevine, istaknute ličnosti i lica u narodnoj nošnji, kao i posjete koje su upriličene ovom gradu na Neretvi od strane ondašnjih državnih funkcionera. Osim Mostara, Zimolo je fotografisao i druge gradove Bosne i Hercegovine u kojima je imao priliku boraviti. Veoma dragocjena zbirka fotografija iz zaostavštine Antona Zimola danas se čuva u Muzeju Hercegovine u Mostaru, a njegove pojedinačne fotografije prisutne su u muzejima, arhivima i privatnim kolekcijama u Bosni i Hercegovini i Austriji. Umro je u Mostaru 12. januara 1952. godine u 87. godini života, a ukopan je u mostarskom groblju Maline. Vidi: Ibrahim Dizdar, *Bosna i Hercegovina fotografijom Antona Zimola*, Mostar: JU Muzej Hercegovine Mostar, 2019, str. 5-12.

znali kazati da nema kamena i čošeta u Mostaru kojeg Zimolo nije fotografisao, u starom fondu Fototeke se čuvaju dvije portretne fotografije. Obje fotografije su kaširane na karton, a na jednoj fotografiji je Zimolo ostavio samo potpis „A. Zimolo“, dok je na drugoj donio širu zabilješku: „ATELIER ANTON ZIMOLO, MOSTAR, STARIGRAD 100“.³⁷ Od Stjepana Tomlinovića u Fototeci su pohranjene dvije fotografije na kojima je zabilježena panorama Foče i Obala u Sarajevu sa Latinskom i Isa-begovom čuprijom.³⁸ Na obje fotografije je utisnuta bilješka „Fotograf St. Tomlinović, Atelier Cernik Slavonien“, na osnovu kojih se potvrđuje tvrdnja da je ovaj fotograf prije Mostara držao fotoatelje u Cerniku u Slavoniji.³⁹

Pored spomenuta tri fotografa i ranije predstavljenih fotografa koji su radili u Sarajevu, u starom fondu Fototeke sačuvana je jedna portretna fotografija koju je potpisao Georges Popof, a na čijoj poleđini je, pored njegovog imena i prezimena, zabilježeno da je ovaj fotograf svoj atelje držao u Uskubu (Skoplje). Također, sačuvane su dvije fotografije na čijoj prednjoj strani je utisnut naziv „Cabinet Portrait“ i jedna fotografija „Carte Boudoir“, bez informacije o fotografu i adresi fotoateljea. Habiba Efendira-Čehić i Dženana Arnautović prepostavljaju da su fotografije „Cabinet Portrait“ i „Visit Portrait“ radovi stranih putujućih fotografa koji su boravili u Bosni i Hercegovini krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a isto se može prepostaviti i za fotografiju „Carte Boudoir“, jer su na njima zabilježene osobe, događaji ili mesta iz Bosne i Hercegovine. Pored ove tri fotografije, za koje prepostavljamo da su ih uradili strani putujući fotografi, u starom fondu Fototeke je sačuvan značajan broj fotografija iz perioda kada su u Bosnu i Hercegovinu dolazili strani fotografi, ali iste, nažalost, ne sadrže informacije o njihovim autorima.

Domaći fotografi

U fotografskim radnjama koje su držali strani fotografi radili su domaći šegrti i kalfe, koji su nakon stjecanja određenog znanja i iskustva postepeno otvarali svoje radnje za fotografiju. Najstarije sačuvane fotografije domaćeg fotografa u starom fondu Fototeke sačinio je sarajevski jevrej Daniel A. Kajon. Ovaj fotograf je 1892. godine u Sarajevu otvorio svoju štampariju koja je pod nazivom „Daniel Kajon“ radila sve do Prvog svjetskog rata, kada je promijenila naziv u „Štampariju Alberta Kajona“. Štamparija porodice Kajon radila je sve do 1941. godine i u njoj su, pored knjiga i listova na hebrejskom

---

37 Stari fond Fototeke, SF-51, SF-881.

38 Stari fond Fototeke, SF-395, SF-900.

39 „Mostar u objektivima fotokamera“, <http://www.cidom.org/?p=11904>, pristupljeno 15. 12. 2021.

jeziku, štampane i publikacije na bosanskom jeziku.⁴⁰ U svojoj knjižari Daniel A. Kajon je stampao vrlo uspjele dopisnice i razglednice u boji, na kojima su zabilježeni pojedini dijelovi grada Sarajeva. U starom fondu Fototeke pohranjeno je dvanaest razglednica i dopisnica u izdanju Daniela A. Kajona,⁴¹ te petnaest fotografija od kojih je jedna triplikat.⁴²

Fotografije Daniela A. Kajona se po kvalitetu nastanka i izrade ne razlikuju od fotografija Antona Schadlera, A. Rickerta, Waltera Tauscha i drugih istaknutih stranih autora pristiglih na područje Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 19. stoljeća. Poput spomenute trojice, Daniel A. Kajon je poklanjao veliku pažnju opremanju fotografija. Na prednjoj strani fotografije bilježio je na njemačkom jeziku potpis sadržaja fotografije, svoje ime i prezime i naziv grada u kojem je djelovao, dok je na poleđini fotografija uz svoj potpis donosio lijepo izradenu vinjetu sa grbom Bosne i Hercegovine i muslimankom u zaru i feredži. Iako je među sačuvanim jedinicama prisutna jedna portretna fotografija, Daniel A. Kajon je prije svega bio vrstan autor dokumentarne fotografije. Svojom opremom zabilježio je krajem 19. i početkom 20. stoljeća pojedinca sarajevska naselja, džamije, turbeta i mezarje na Alifakovcu, Koziju ćupriju, Vrelo Bosne, pazarni dan i trgovce u narodnoj nošnji na Baščarsiji, te panorame Višegrada i Pljevalja, što ukazuje da je, pored Sarajeva, ovaj fotograf radio i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine i Balkana u kojima je imao priliku boraviti krajem 19. stoljeća.

Godine 1920. u listu *Pravda* Muradif Karahasanović objavio je oglas da je u Zrinjskoj ulici br. 11 otvorio fotoatelje i da je to „jedina muslimanska fotografska radnja“.⁴³ Osim u spomenutoj ulici, Karahasanović je držao fotografsku radnju i u Aleksandrovoj ulici br. 1. Iz zaostavštine ovog fotografa u starom fondu Fototeke sačuvano je deset fotografija na osnovu kojih se vidi da je Karahasanović sa dosta uspjeha radio portretne i grupne fotografije. Četiri fotografije su kaširane na kartonu, a na zadnjoj ili prednjoj strani svih deset sačuvanih fotografija zabilježeno je ime i prezime fotografa (M. Karahasanović) i naziv grada (Sarajevo) u kojem je ovaj fotograf radio i djelovao. Na osnovu sačuvanog materijala vidi se da je Muradif Karahasanović uspješno sarađivao s Islamskom zajednicom i njenim institucijama i ustanovama.

---

40 *Jezik, pismo i knjiga Jevreja u Jugoslaviji*, Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1979, str. 46-47.

41 Stari fond Fototeke, SF-283, SF-1012, SF-1055, SF-1074, SF-1168, SF-1450, SF-1873, SF-1892, SF-2418, SF-2421, SF-2489, SF-2520.

42 Fotografija Pljevalja je tri puta izrađena i inventarisana pod signaturama SF-2651, SF-2652, SF-2674, dok su ostale fotografije Daniela A. Kajona inventarisane pod sljedećim signaturama: SF-243, SF-286, SF-336, SF-337, SF-349, SF-357, SF-481, SF-501, SF-502, SF-903, SF-2631, SF-2671.

43 *Pravda*, br. 135, II/1920, str. 4.

Svojim fotoaparatom zabilježio je posljednju generaciju učenika Merhemića medrese u Sarajevu iz 1936. godine (SF-1702), učenice i učenike I osnovne škole u Sarajevu sa vjeroučiteljem Fejzulah-ef. Hadžibajrićem 1935. godine (SF-1704), nastavničko osoblje i učenike Gazi Husrev-begove medrese u haremru istoimene džamije, posjetu uleme iz Bugarske tadašnjoj Islamskoj vjerskoj zajednici tridesetih godina 20. stoljeća (SF-2672, SF-1710), kao i zgradu mekteba sa tablom na kojoj je zapisano „Dvogodišnji mekteb Nebrdić H. Ali i Akif H. Husejnović“ (SF-2560).

U istoj godini kada je Muradif Karahasanović objavio spomenuti oglas, u Sarajevu je od strane svršenika Akademije za fotografiju u Beču Ivica Lisca (1895–1973) otvorena još jedna fotografска radnja.⁴⁴ U starom fondu Fototeke sačuvane su tri fotografije Ivice Lisca⁴⁵ – dva portreta i jedna fotografija nastala u haremru Careve džamije u Sarajevu prilikom svečanog ustoličenja Fehim-ef. Spahe na funkciju reisul-uleme 1938. godine (SF-2411), što pokazuje da je pored portreta sarajevskog građanstva Ivica Lisac fotografisao i značajnije događaje i javne skupove u Sarajevu. Na poleđini portreta na kojoj je 1923. godine bez pozadinskih elemenata snimljen Mustafa-ef. Softić (SF-45), Ivica Lisac je pored svog imena i prezimena naveo i adresu na kojoj je držao fotografsku radnju: „Atelier Ivica Lisac (prije Farber-Schmidt) Sarajevo, Kralja Petra ul. (preko puta srpske crkve)“, dok je na poleđini nedatirane fotografije portreta Sulejmana Redžića utisnuto: „FOTO LISAC, Sarajevo, Titova“.

U starom fondu Fototeke sačuvane su i fotografije Nusreta Halačevića (1908–1979), diplomiranog sarajevskog fotografa, hroničara i vakifa koji je za potrebe Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu uvakufio svoju nepokretnu imovinu.⁴⁶ Iz zaostavštine ovog vrijednog hroničara Sarajeva u starom fondu

44 Ivica Lisac se posebno istakao pri izradi studijske fotografije, te je bio „jedan od rijetkih fotografa kojem je pošlo za rukom spajanje fotografije s bojom i kistom, u čemu se ogleda njegovo poznavanje umjetnosti i slikarstva“, a za svoj rad je odlikovan na svjetskoj izložbi u Rimu i Sarajevu. Porodičnu tradiciju bavljenja fotografijom nastavila je Vanja Lisac, unuka Ivice Lisca, koja je završila Akademiju za fotografiju u Los Angelesu i 2006. godine u Sarajevu otvorila fotografski studio. Vidi: Habiba Efendira-Čehić, Dženana Arnautović, „Pregled fotografa...“, str. 244–245; Liljana Pirolić, „Vanja Lisac, stopama djeda fotografa“, dostupno na: <https://www.dw.com/bs/vanja-lisac-stopama-djeda-fotografa/a-6468179-0>, pristupljeno 28. 12. 2021.

45 Stari fond Fototeke, SF-45, 2411, 1950.

46 Nusret Halačević je diplomirao na studiju za fotografiju u Firenci 1931. godine, a u Sarajevu je, prema oglasima koje je objavljivao na stranicama lista *Islamski svijet*, držao fotoatelje u Kočićevoj ulici (Telali) br. 14, a 1942. godine je u *Narodnoj Uzdanići* objavio oglas da pored spomenutog ateljea pruža usluge izrade fotografija i u ulici „Preradovićeva 7 (kod tržnice).“ Godine 1934. učestovovao je na međunarodnoj izložbi fotografija u Firenci gdje su njegovi radovi „naišli na zasluzeno priznanje, pa je odlikovan zlatnom medaljom i svečanom diplomom.“ Stečeno znanje, umijeće i iskustvo u fotografiji pre-

Fototeke je sačuvano 77 fotografija na čijoj poleđini se nalazi utisnut pečat sa bilješkom „Autorsko pravo Foto N. Halačević Sarajevo“. Od ukupnog broja sačuvanog materijala na 47 fotografija je zabilježena dženaza Mehmeda Handžića.⁴⁷ Tom prilikom je Nusret Halačević fotografisao dugi špalir sarajevske ilmije, predstavnike vojnih i civilnih vlasti te veliki broj muslimana iz Sarajeva, Visokog, Zenice i Konjica koji su pratili merhuma Mehmeda Handžića od Državne bolnice u Sarajevu gdje je umro 29. jula 1944. godine do Gazi Husrev-begove džamije gdje mu je dženazu namaz klanjao Kasim-ef. Dobrača i dalje do mezarja na Hambinoj Carini gdje je ukopan.⁴⁸ Osim fotografija sa dženaze, od Nusreta Halačevića su sačuvane fotografije Gazi Husrev-begova vakuфа, fotografija dvojice sarajevskih imama u haremu Begove džamije, portreti učenika Gazi Husrev-begove medrese i fotografije istaknutih ličnosti Sarajeva.⁴⁹ Pored rada u Sarajevu, Nusret Halačević je svojim fotoaparatom zabilježio stradanja i pustošenja istočne Bosne tokom Drugog svjetskog rata. U Foči je fotografisao Musluk džamiju nakon njenog skrnavljenja i pretvaranja u crkvu 1942. godine, kao i druge porušene i spaljene objekte u Foči, Čajniču i drugim dijelovima istočne Bosne.⁵⁰

Iz prve polovine 20. stoljeća bilježimo rad Sulejmana Suljagića (1885–1962)⁵¹, od koga je u starom fondu Fototeke sačuvano 49 fotografija na čijim poleđinama je utisnut pečat „fotografirao S. Suljagić, Sarajevo“, a ponegdje je rukom napisano „Foto Suljagić“. Na osnovu sačuvanih fotografija se vidi da su Suljagića posebno privlačili spomenici kulture Bosne i Hercegovine. Tridesetih godina 20. stoljeća obišao je sarajevske mahale, avlje i džamiske hareme, te fotografisao javne česme kao vjekovni simbol grada Sarajeva. Od ukupnog broja sačuvanih fotografija u starom fondu Fototeke, 47 fotografija

---

nosio je i na svoje učenike, među kojima je bila i Hiba Zildžo, rođena Halačević, njegova bratična. Vidi: *Islamski svijet*, II/1933, br. 22, str. 7; *Narodna Uzdanica kalendar za 1942.*, X/1942, str. 17; „Kroz heitu – na velesajmu u Firenzi u Italiji“, *Islamski svijet*, III/1934, br. 95, str. 5; Edib Kadić, „Napravio je najljepše fotografije Sarajeva, danas za njega skoro da niko i ne zna“, dostupno na: <https://arhiv.stav.ba/napravio-je-najljepse-fotografije-sarajeva-danas-za-njega-skoro-da-niko-i-ne-zna/>, pristupljeno 23. 12. 2021.

47 Stari fond Fototeke, SF-98-143.

48 O dženazi Mehmed-ef. Handžića vidi više: *El-Hidaje*, br. 2-3, VIII/1944, str. 41-126.

49 Stari fond Fototeke, SF-890, 1206, 1693, 1712, 2006, 2029, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2082.

50 Stari fond Fototeke, SF-848-861, 2769, 2770, 2771, 2772.

51 Sulejman Suljagić je bio finansijski službenik i aktivni član *Bosansko-hercegovačkog turističkog kluba* kao prve planinarske organizacije u Bosni i Hercegovini, osnovane 1892. godine. U svoje vrijeme je slovio kao jedan od najboljih poznavatelja bosanskohercegovačkih planina i planinske flore, a kao fotograf amater posjedovao je veoma bogatu zbirku planinarskih fotografija. Vidi: H. Čaušević, „Rađanje jednog planinarstva“, *Naše planine*, br. 9-10, XVIII/1966, str. 196.

se odnosi na sarajevske česme, bunareve i mlinice, na kojima je Suljagić pored česama, bunareva i mlinica zabilježio drvene i zemljane čunkove starih vodovoda, svrdla za bušenje drvenih čunkova, te jedan dokument na osmanском jeziku o popravci česme na Čobaniji 964/1556. godine. Fotografije su pohranjene u albumu „česme i bunarevi“ u Sarajevu, a među njima se nalaze i dvije fotografije sarajevskih česmi koje su izradili A. Nametak i foto Šahinagić.⁵² Osim rada u Sarajevu, Suljagić je putovao Bosnom i Hercegovinom i fotografisao nišane, stećke, džamije i druge javne zgrade i objekte, a njegove fotografije su nerijetko objavljivane kao popratni dio tekstova naših historičara i kulturnih radnika u listu *Narodna Uzdanica*.⁵³

Fotografije sa dženaze reisul-ulemi Džemaludin-ef. Čauševiću, kakvu Sarajevo nakon smrti Ali-bega Firdusa 1910. godine do tada nije zapamtilo,⁵⁴ izradene su u fotografskoj radnji Božić u Sarajevu. Osim pečata s potpisom „Foto Božić Sarajevo“ koji je utisnut na poleđini fotografija, podaci o radu ovog sarajevskog fotoateljea nisu poznati. Sa dženaze reisul-ulemi Čauševiću u izdanju Foto Božića u Fototeci su pohranjene devedeset i četiri crno-bijele fotografije dimenzija 8,5 x 13,5 cm⁵⁵, te jedna crno-bijela fotografija dimenzija 8,5 x 13,8 cm sa svečanog ručka prilikom imenovanja Fehim-ef. Spahe na funkciju reisul-uleme 1938. godine.⁵⁶ Pored nepregledne kolone ljudi koji su iz svih krajeva Bosne i Hercegovine došli na dženazu reisul-ulemi Čauševiću, na fotografijama su zabilježeni brojni predstavnici političkog, kulturnog i vjerskog života, poput Fehim-ef. Spahe, njegovog brata Mehmeda Spahe, Osman-bega Osmanbegovića, Saliha Safveta Bašića, hfz. Muhameda Pandže, Alije Nametka, Tajib-ef. Saračevića, hfz. Esad-ef. Sabrihafizovića i mnogi drugi. Također, na fotografijama je vidljivo i prisustvo učenika Vakuf-

-
- 52 Na fotografiji SF-436 koju potpisuje A. Nametak zabilježena je Feredžuša česma ispred Buzadži hadži Hasanove džamije u Sarajevu, a na poleđini fotografije SF-455 u izdanju foto Šahinagića stoji bilješka da je riječ o česmi u selu Nurkovići kod Sarajeva. U izdanju foto Šahinagića u Fototeci se čuva i fotografija turbeta Mustafe Ejubovića Šejha Juje, inventarisana pod brojem SF-727.
- 53 U *Narodnoj uzdanici* su 1938. godine objavljene fotografije stećaka Sulejmana Suljagića u Radimlji kod Stoca uz tekst Saliha Ljubunčića, dok je fotografija nišana Hasana Radilovića u Dubu kod Rogatice i fotografija stećaka i nišana u Prečanima objavljena uz tekst Mehmeda Handžića, a fotografija nekadašnje džamije Fatime Kadune u Mostaru pratile je tekst Hasana Nametka. Vidi više: *Narodna uzdanica, kalendar za godinu 1938*, VI/1938, str. 23-28.
- 54 „Merhum hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević“, *Glasnik IVZ Kraljevine Jugoslavije*, br. 4, VI/1938, str. 1.
- 55 Stari fond Fototeke, SF-1394-1 do 1394-98, SF-2392-2395.
- 56 Stari fond Fototeke, SF-2542. Pet fotografija s imenovanja reisul-uleme Spahe izrađenih od strane foto Božića sadržane su u tekstu „Proslava predaje menzure nj. preuzvišenosti reis-ul uleme“ objavljenom u: *Glasnik IVZ Kraljevine Jugoslavije*, br. 6-7, VI/1938, str. 242-255. Fotografije su objavljene na stranicama 244, 246, 250, 251. i 253.

skog sirotišta, Građanske škole, Srednje tehničke škole, Gazi Husrev-begove medrese, Šerijatske gimnazije, Prve i Druge gimnazije, Više islamske šerijat-sko-teološke škole i drugih odgojno-obrazovnih zavoda i institucija.

Godine 1935, u listu *Islamski svijet*, fotograf, scenograf i filmski snimatelj Nikola Drakulić objavio je oglas u kojem obavještava zainteresovane da njegov „novo otvoreni fotografski atelje za umjetnu modernu fotografiju“, smješten u ulici Prestolonasljednika Petra 42, nudi izradu „svih amaterskih radova“, vrši prodaju „filmova, ploča, i papira“, te se bavi izradom svih vrsta „kino reklama i snimanja filmova“.⁵⁷ Navedenu adresu fotografске radnje, svoje ime i prezime i broj telefona 38-56, Nikola Drakulić je utisnuo na poleđini sačuvane dvije fotografije u starom fondu Fototeke. Na fotografiji pod signaturom SF-1008-9 snimljen je uramljeni prijepis natpisa sa kabura Timur Lenka u Samarkandu, koji se danas čuva u Muzejskoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, a na drugoj fotografiji (SF-2602) zabilježen je ručak u hotelu „Evropa“ organizaran povodom dolaska turskih ministara u Sarajevo 1937. godine.

Zaključak

Fond Fototeke u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu zvanično je formiran odlukom koja je donesena na sjednici Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 15. i 16. oktobra 2001. godine. Do formiranja fonda i upošljavanja Ahmeda Mehmedovića, na obradi fotografija u skladu sa svojim primarnim poslovima radili su Fejzulah Hadžibajrić, Mahmud Traljić, Azra Kadić, Ismet Bušatlić i drugi uposlenici i saradnici Biblioteke.

Fototeka je podijeljena na stari i novi fond, a u starom fondu Fototeke čuvaju se fotografije nastale do osamdesetih godina 20. stoljeća. Fotografije su, prema rezultatima ovog istraživanja, potpisane od strane istaknutih stranih fotografa koji su nakon 1878. godine u Bosnu i Hercegovinu dolazili iz svih krajeva Austro-Ugarske Monarhije. Osim što njihove fotografije predstavljaju jedinstven izvor informacija o pojedinim historijskim događajima, ličnostima i vremenu u kojem su nastale, njihov značaj se ogleda i u tome što su strani fotografi svoje iskustvo i znanje o fotografiji prenosili i na domaće stanovništvo koje je postepeno otvaralo samostalne fotografске radnje.

U ovom radu predstavljen je rad četrnaest domaćih fotografa od kojih su neki, poput Daniela A. Kajona, Nusreta Halačevića, Muradifa Karahasanovića i Ivice Lisca, dali značajan doprinos afirmaciji i promociji fotografije u Bosni i Hercegovini. Osim toga, njihova sačuvana fotografска zaostavština u starom fondu Fototeke, kao dokumentacioni, arhivski i muzejski materijal,

---

57 „Foto Nikola Drakulić“, *Islamski svijet*, br. 133, IV/1935, str. 6.

predstavlja nezaobilazan izvor za proučavanje kulturne baštine i tradicije ovih prostora.

Cjelokupna zbirka fotografija u starom fondu Fototeke je digitalizirana i obrađena u odgovarajućem programu i kao takva dostupna je korisnicima Biblioteke i istraživačima. Osim fotografija kao važnog i nezaobilaznog historijskog izvora, u stari fond Fototeke uključene su dopisnice i razglednice na kojima su pored ilustracija zabilježeni i određeni tekstovi napisani na različitim jezicima o pojedinim značajnim historijskim događajima ili akterima uključenim u određena historijska zbivanja.

Photographs in the Photo Archive's Old Stock in Gazi Husrev-beg's Library in Sarajevo

Summary

Gazi Husrev-beg's Library in Sarajevo, beside its rich stock of manuscripts, archival and museum collections, also houses a valuable collection of photographs within the photo archive's stock, which is divided into the old and the new stock. The focus of this paper is on photographs from the photo archive's old stock, taken at the time of the arrival of the Austro-Hungarian government, when the first professional photograph stores started up in this area. This paper aims at trying to determine whether the photographs from the photo archive's old stock were signed by Anton Schadler, Walter Tausch, Ignatz Lederer, Ivica Lisac, Nusret Halačević and other foreign and domestic photographers who made a significant contribution to the development of photography in Bosnia and Herzegovina, or they were taken later in modest photograph stores. Moreover, based on the preserved lists of library materials and other archival materials stored in Gazi Husrev-beg's Library in Sarajevo, the paper deals with the issue of forming the photo arhive's stock and the ways to determine the processing, classification and systematization of photographs.

Keywords: GHB (Gazi Husrev-beg's Library) Photo Archive's Stock, old photographs, Gazi Husrev-beg's Library, Austro-Hungarian government in Bosnia and Herzegovina

Fadil-paša Šerifović, fotograf: Ignatz Lederer, SF-3

Panorama Foča, fotograf: Stjepan Tomlinović, SF-900

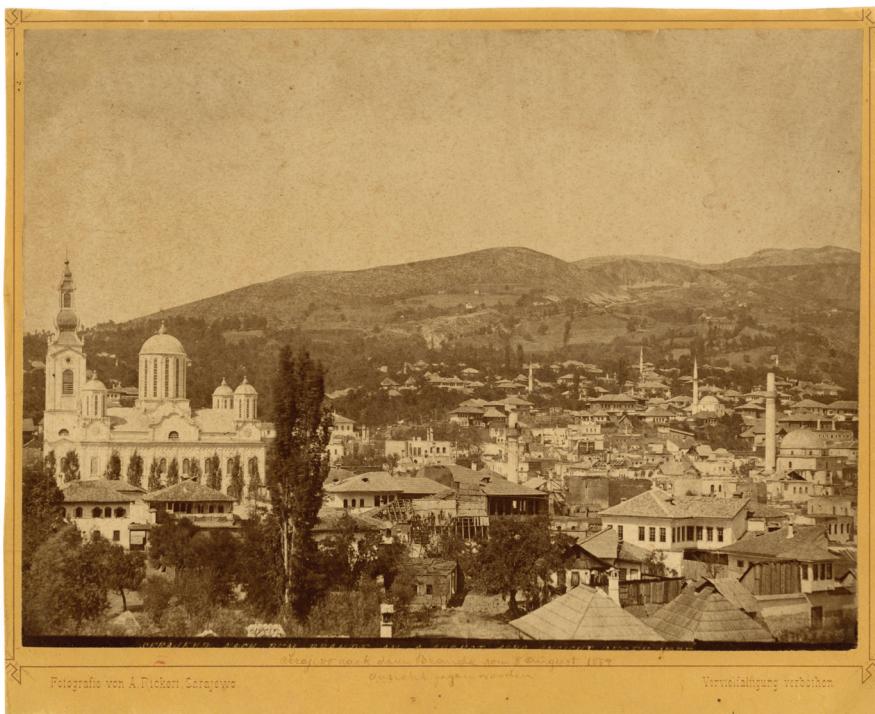
Ali-pašina džamija u Sarajevu, fotograf: Daniel A. Kajon, SF-357

Musluk džamija u Foči nakon pretvaranja u crkvu 1942. godine,
fotograf: Nusret Halačević, SF-850

Dženaza reisul-ulemi Džemaludin-ef. Čauševiću 1938. godine,
Foto Božić Sarajevo, SF-1394-40, 1394-96

Sarajevo nakon požara 8. augusta 1879. godine, fotograf: A. Rickert, SF-893

Nepoznata osoba, fotograf: Anton Zimolo, SF-51

